

TRADHISI GREBEG SURA ING KABUPATEN PONOROGO (Tintingan Owah Gingsir Kabudayan)

Herma Wahyu Para Mita

Jurusan S1 Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Hermawahyuparamita@gmail.com

Drs. Sukarman, M. Si.

Dosen Jurusan S1 Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Tradhisi Grebeg Sura (TGS) katindakake saben taun ing sasi Sura, manggon ana ing Alun-alun Kabupaten Ponorogo. TGS mujudake kabudayan kang dinamis lan ngalami owah gingsir ing jaman biyen nganti jaman saiki. Saliyane iku, TGS uga diugemi dening masyarakat. Metodhe panliten iki deskriptif kualitatif, dhata ing panaliten awujud data lesan lan dhata barang, teknik analisis dhatane nggunakake teori owah gingsir kabudayan pamowose Shoemaker (sajrone Sukarman, 2006:37). Asil panliten TGS yaiku ngenani Tradhisi Grebeg Sura (TGS) wujud ubarampe kang ana sajrone TGS, Fungsi kang kinandhut sajrone TGS, wujud owah gingsir TGS. Wujud owah gingsir TGS nalika jaman mbiyen saben ngadhepi wulan Sura kang ditindakake masyarakat Ponorogo yaiku mapag tanggal utawa ngetung bathik, lan uga nganakake tirakatan kanthi mlaku bareng ngubengi ringin kurung ping pitung puluh ing tengahe Alun-alun Kabupaten Ponorogo. Panglipure kanggo masyarakat nalika jaman biyen mung ana pagelaran ketoprak, ludruk lan wayang. Owah gingsir TGS ing jaman saiki wus nganakake acara kang gedhen-gedhen lan kang ngelola tradhisi kasebut Pamarentah Dhaerah Kabupaten Ponorogo. Dipengeti kanthi maneka warna jinis kagiyatan-kagiyatan kayadene kirab pusaka, pamilihan kakang senduk, larung sesaji, lomba krawitan lan uga ing wayah panutupane grebeg sura ana pesta kembang api, lan uga ana pagelaran-pagelaran wayang lan orkes dangdut. Faktor saka njero kang njalari owah gingsir TGS yaiku *discovery* lan *invention*, dene faktor saka njaba yaiku *difusi* lan *akulturasi*.

Tembung wigati: tradhisi, grebeg, sura, owah gingsir, kabudayan.

Abstrak

Tradhisi Grebeg Sura (TGS) katindakake setiap taun dibulan Sura yang bertempat di Alun-alun Ponorogo. TGS merupakan kebudayaan yang dinamis sehingga mengalami perubahan dari jaman dulu hingga jaman sekarang. Selain itu, TGS juga mempunyai fungsi sehingga tetap dilestarikan oleh masyarakat. Metode panliten ini deskriptif kualitatif, dhata ing panaliten awujud data lisan dan data barang, teknik analisis data menggunakan teori owah gingsir kabudayan penggarang Shoemaker (sajrone Sukarman, 2006:37). Hasil penelitian TGS yaitu mengenai Tradhisi Grebeg Sura (TGS), wujud ubarampe yang ada dalam TGS, fungsi kang ada dalam TGS, bentuk perubahan budaya TGS. Bentuk perubahan budaya ketika jaman dahulu TGS, setiap menghadapi bulan Sura yang dilakukan masyarakat Ponorogo yaitu mapag tanggal, dan mengadakan tirakatan dengan berjalan bersama mengitari ringin kurung sebanyak tujuh puluh kali putaran ditengah Alun-alun Kabupaten Ponorogo. Hiburan untuk masyarakat ketika jaman dahulu ada pertunjukan ketoprak, ludruk dan wayang. Perubahan budaya di jaman sekarang TGS sudah mengadakan acara yang besar-besaran, yang mengelola tradhisi tersebut pamarentah dhaerah Kabupaten Ponorogo. Diperingati dengan bermacam-macam jenis kegiatan seperti kirab pusaka, pemelihan kakang senduk, larung sesaji, lomba krawitan, dan juga ada pertunjukan wayang dan orkes dangdut. Faktor internal yang memengaruhi perubahan kebudayaan didalam TGS yaitu *discovery* lan *invention*, dene faktor dari luar yaiku *difusi* lan *akulturasi*.

Kata Kunci: nilai, patriotisme, sastra sejarah, novel sejarah, dan historis.

PURWAKA

Kabudayan minangka sawijining asil karya kang diduweni dening bangsa kang kudu diuri-uri. Kabudayan yaiku asil saka bebrayan kanthi kang kanthi ora langsung bisa ngrampungake bangsa kasebut. Kabudayan uga menahi paedah yaiku dadi tameng kapribadhen bangsa. Mula saka iku, upaya nguri-uri kabudayan kudu tetep dilaksanakake kanthi cara turun temurun. Koentjaraningrat (1987:9-10) ngandharake kabudayan minangka sakabehe gagasan, rasa lan ciptaning manungsa

kang kudu dikulinakake kanthi cara sinau. Mula saka iku, manungsa sadurunge ngasilake gagasan, tumindak utawa asil karya kasebut kudu tansah sinau saka lingkungan kaluwarga, masyarakat, utawa alam. Gagasan lan pamikire manungsa iku maneka warna, mula ndadekake kabudayan nduweni corak kang beda-beda. Kabudayan *lokal* iku ora bisa kuwat tanpa disengkuyung kabudayan dhaerah, semana uga kabudayan dhaerah ora bisa kuwat tanpa disengkuyung kabudayan nasional. Saumpama saka katelu kabudayan iku ora padha

nyengkuyung antarane kabudayan siji lan liyane, mula kabudayan iku mau bakal muspra. Sawijine kabudayan lokal kang narik kawigaten kanggo diteliti luwih njero yaiku kabudayan lokal kang ana ing Kabupaten Ponorogo. Ponorogo iku minangka salah sawijine kabupaten kang ana ing propinsi Jawa Timur kang wewatesan karo kabupaten Madiun bagean lor, kabupaten Trenggalek ing bagean wetan, kabupaten Magetan ing bagean kulon, kabupaten Pacitan ing bagean kidul.

Kabupaten Ponorogo kalebu dhaerah subkultur kabudayan *Mancanegari*, amarga Ponorogo kawentar saka Seni Reog. Kabupaten Ponorogo nduweni kabudayan *lokal* kang cacah akeh banget. Sawijining kabudayan lokal kang nganti saiki isih ngrembaka lan narik kawigaten kanggo diteliti luwih njero yaiku kabudayan lokal kang wujud arupa Tradhisi Grebeg Sura (TGS). TGS minangka tradhisi mapak wulan Sura utawa tahun anyar Jawa 1 Sura kanthi nganakake maneka warna kagiyatan ing Kabupaten Ponorogo. Mula saka iku, ndadekake pamarentah Kabupaten Ponorogo, mligine Dinas Kabudayan lan Pariwisata, ngupaya nguripake maneh tradhisi kasebut kanthi wujud kang beda nanging ora ngilangake pigunane uga sakrale adicara.

Jaman mbiyen TGS among dianakake kanthi cara kang sedhengan ora kaya taun saiki kang wis dikelola dening Dinas Kebudayaan lan Pariwisata. Taun saiki wis beda jalaran Dinas Kabudayan lan Pariwisata wis ngarap tradhisi iki dadi kemasan paket wisata budaya kang diarani TGS ing Kabupaten Ponorogo. TGS ditindakake saben taun ing wulan Sura, taun 2013 iki tibane dina Senin Pahing tanggal 4 November 2013. Tradhisi ing kabupaten Ponorogo kagolong unik amarga tatarakiting lan ubarampe beda karo tradhisi-tradhisi sing wis ana. TGS minangka sarana pangrembakane pemerintah kabupaten Ponorogo. Wektu bengi bebrayan Ponorogo ngenekake tirakatan sewengi suntuk kanthi cara mlaku ngubengi ringin kurung kaping pitung puluh kang manggon ana ing Alun-alun Kabupaten Ponorogo. Tujuwan saka tradhisi kasebut kanggo ngeleluri lan nglestarekake budaya Jawa.

Underane Panliten

Adhedhasar landhesane panliten kang wis diandharake mau, bisa didudut underaning panliten kaya mangkene.

1. Apa iku TGS?
2. Apa wae wujud ubarampe kang digunakake ing TGS?
3. Apa wae fungsi kang kinandhut sajrone TGS ing kabupaten Ponorogo?
4. Keriye wujud owah gingsir TGS?

Tujuwan Panliten

Panliten ngenani TGS ing kabupaten Ponorogo iki nduweni tujuwan yaiku:

- 1) Ngandharake ngenani Tradhisi Grebeg Sura.

- 2) Ngandharake wujud ubarampe kang digunakake ing TGS.
- 3) Ngandharake fungsi kang kinandhut sajrone TGS ing Kabupaten Ponorogo.
- 4) Ngandharake wujud owah gingsir TGS.

Paedah Panliten

Panliten iki dikarepake bisa menehi paedah, ing antrane yaiku: bisa kanggo nambahi kawruh ngenani kabudayan Jawa mligine ngenani TGS ing Kabupaten Ponorogo, nambah pangaribawa owah gingsire kabudayan Jawa minangka perangan saka kabudayan Jawa, Kanggo ngeleluri kabudayan Jawa tinggalane sesepuh, lan nuwuhake minat, semangat para mudha mudhi supaya luwih wigati marang kabudayan.

Konsep Kabudayan

Wong Jawa yaiku bageyan saka klompok bebrayan Jawa kang nduweni kabudayan lan titikan dhewe. Tembung kabudayan kadadeyan saka basa Sansekerta *buddhayah* yaiku wujud jamak saka *buddhi* kang nduweni teges budi utawa akal. Kanthi konseptual kabudayan yaiku sakabehe gagasan lan ciptaning manungsa, kang kudu dikulinakake kanthi sinau sarta sakabehe gagasan lan ciptaning manungsa, kang kudu dikulinakake kanthi sinau sarta sakabehe saka asil budi lan karya kasebut (Koentjaraningrat, 1987: 9). Wujud kabudayan miturut Koentjaraningrat (1987:5) kaperang telu yaiku, (1) wujud kabudayan kang dadi bagean saka ide-ide, gagasan, nilai-nilai, norma-norma, aturan, lan sapiturute; (2) wujud kabudayan kang dadi sawijining tumindak saka manungsa ing sajrone bebrayan; (3) wujud kabudayan kang dadi saka piranti-piranti asil karya bebrayan. Mula bisa didudut yen TGS bisa dilebokake sajrone kajian budaya kang awujud gagasan utawa ide banjur diwujudake sajrone tumindak saengga ngasilake sawijining karya.

Konsep Owah Gingsir Kabudayan

Kabudayan mujudake bab kang sipate dinamis, saengga ora bisa uwal saka owah gingsir kabudayan kasebut. Owah gingsir kabudayan iu ora mesthi ana, budaya bisa owah iku amarga ana perubahan jaman kang samesthine. Mula sejatine kabudayan iku ora ana kang *statis* (ora owah) amarga budaya bisa owah iku mbutuhake wektu kang suwe. (Maran 2007:50). Owah-owahaning kabudayan bisa amarga faktor saka njaba uga faktor saka njero. Faktor saka njero kayata *discovery* lan *invention*. Faktor saka njaba yaiku saka proses *difusi*, *akulturasi*, lan *asimilasi* (Sajrone Sukarman 2006:38). Koentjaraningrat (1990: 228) uga menehi andharan yen pangrembakane kabudayan diwiwiti saka kang prasaja nganti wujud kang *kompleks*, yaiku kang diarani *evolusi* kabudayan. Sabanjure ana proses panyebaran jalan ana *migrasi*, yaiku kang diarani *difusi*, lan uga ana proses liyane kayata akulturasi lan asimilasi.

Owah-owahaning kabudayan, miturut Sukarman (2006: 37) umume kaperang dadi telung tahap, yaiku 1) Tahap selektif, njupuk kabudayan kang mlebu nganggo sawijining pranatan tartamtu, unsur kang selaras dijupuk, dene kang ora selaras ora digunakake; 2) Tahap adaptif, sawise nyaring lan njupuk unsur kang selaras, mula kudu diselarasake lan *diadaptasikan* karo kabudayan kang lawas; lan 3) Tahap akulturasi, yaiku nyampur lan merang antarane kabudayan anyar lan kabudayan lawas. Miturut Shoemaker (sajrone Sukarman, 2006 : 37) uga ngandharake yen owah-owahaning kabudayan dumadi saka telung tahap, yaiku) *Invensi*, nyipta lan ngrembakake panemu anyar; 2) *Difusi*, nyebarake panemu anyar marang sistem sosial; 3) *Konsekuensi*, owah-owahaning kang dumadi ing sistem sosial minangka saka wujud *pengadaptasian* utawa *penolakan* inovasi.

Konsep Difusi

Teori difusi Boaz (Sajrone Soerjono, 1984: 109-115) minangka sebarane kabudayan kang disebabake krana migrasi manungsa. Saka anane proses kasebut kanthi ora langsung bakal nularake budaya tartamtu. Kedadeyan iki bakal katon cetha yen migrasi sing dilakoni iku kanthi cara kelompok utawa gedhe-gedhean, banjur bakal nuwuhake difusi budaya sing gedhe uga. Krana ing kene proses urbanisasi raket gandheng cenenge klawan proses *akulturasi* (Koenjaraningrat, 2010:102-104).

Konsep Akulturasi

Salah sijine unsur owah gingsire kabudayan yaiku anane gegayutan budaya yaiku budaya lokal lan budaya *asing*. Budaya lokal lan budaya *asing* nduweni konsep akulturasi budaya. Koenjaraningrat (2010: 102-104) ngandharake akulturasi minangka proses sosial kang muncul nalika samubarang kalompok manungsa karo kabudayan tartamtu, diadepake kanthi unsur-unsur kabudayan asing, sahingga unsur-unsur kabudayan asing kasebut saya suwe bisa katrima lan digawe dening kabudayan iku dhewe lan ora nyebabake ilange kabudayan lokal.

Konsep Tradhisi

Tradhisi yaiku warisan budaya Jawa kang turun temurun kang dilaksanakake awit biyen nganti saiki. Poewadarminta (1976:88) ngandharake, tradhisi yaiku sakabehe kapercayaan kang diwarisake para leluhur.

Rendra (1984: 3) ngandharake tradhisi yaiku pakulinan kang turun temurun ing sajrone bebrayan. Tradhisi minangka piranti kang ana kanggo nglayani bebrayan lan bisa ngrewangi lancare ngrembakane pribadi saben wong. Saka andharan ngenani tradhisi ing ndhuwur bisa didudut yen tradhisi yaiku budaya kang diwarisake saka leluhur ing sajrone bebrayan kang asipat amba lan ngrembaka.

Konsep Religi

Ing panguripane manungsa urip iku, manungsa nduweni keyakinan lan kapercayan.

Keyakinan lan kapercayan kasebut diarani *religi*. *Religi* asale saka basa Latin *religare* nduweni teges ‘nalen’ saengga religi utawa religius ngemu teges nalen awake dhewe kanthi sarana masrahake awake dhewe marang Gustine, sajrone keyakinan manungsa gumantung marang Gustine (Driyana sajrone Herusatoto, 2008:42).

Konsep Fungsi

Merton (sajrone Kaplan, 2002:79) ngandharake yen fungsi utawa pigunane kabudayan iku ana loro, yaiku fungsi *manifes* lan fungsi *laten*. Fungsi *manifes* (fungsi kang ketara) yaiku *konsekuensi* objektif kang menehi sumbangan marang *adaptasi* kang dikepengini lan disadari dening *partisipan*. Fungsi *laten* (fungsi kang ora ketara/*terselubung*) yaiku *konsekuensi* obyektif saka sawijining ihwal budaya kang ora dikarepake lan ora disadari dening masyarakat. Saliyane fungsi loro iku, ana uga kang diarani *disfungsi* (fungsi negatif) yaiku kuwalikane *adaptasi* marang sistem tartamtu, dene fungsi (fungsi positif) yaiku menehi sumbangan becik marang *adaptasi* sistem tartamtu.

Lelandhesan Teori

Lelandhesan teori iki digunakake kanggo ngolah dhata TGS kang adhedhasar prakara kang kepengin dionceki. Kapisan yaiku konsep ngenani owah gingsire kabudayan dening Sukarman, diperang dadi telung tahapan yaiku tahap *selektif*, *adaptif*, lan *akulturasi*. Dene faktor-faktor kang njalari anane owah-owahan, yaiku faktor *ektrenal* lan faktor *internal*. Kapindho yaiku teori semiotik panemune Pierce (sajorne Luxemburg, 1992: 44-46). Semiotik yaiku ilmu ngenani tandha-tandha lan lambang-lambang. Ana telung faktor kang nuduhake anane tandha, yaiku tandha iku dhewe, bab kang ditandhai, sawijining tandha anyar kang dumadi ana ing sajrone batin panrima. Sakabehe kuwi dijalari amarga ing sajrone batin saben tandha kanthi cetha bisa nggambarake 1) urutan gegayutan, 2) sawijining makna utawa teges tartamtu, lan 3) *sistem* kaidah tartamtu. Mula bisa didudut yen papan wujud *semiotik* kuwi amba, amarga samburang bab iku nggunakake simbol lan tandha. Katelu ngenani bab fungsi kang ana ing TGS kawawas nganggo teori fungsine Merton yaiku konsep fungsi *manifes* lan fungsi *laten* (Kaplan , 2007:79). Konsep fungsi saka Merton iki bakal dienggo ngandhesi fungsi apa wae kang anal lan dirasakake dening bebrayan kang nyengkuyung TGS ing Kabupaten Ponorogo. Dadi merton iku ora mathok fungsi apa kang ana ing tradhisi mau, kabeh fungsi iku gumantung saka pangrasane bebrayan kang ngugemi lan nglestarekake tradhisi.

METODE PANLITEN

Panaliten TGS iki nggunakake ancangan panaliten *dheskriptif kualitatif*. Bogdan lan Taylor (sajrone Moleong, 2012:4) ngandharake anacangan kualitatif minangka sawijing paugaan panaliten kang ngasilake dhata *dheskriptif*. Panaliten kualitatif yaiku panaliten kang nggunakake *latar*

ilmiah, kanthi maksud kanggo njlentrehake prastawa kang dumadi lan dilakoni kanthi cara nggunakake metodhe kang ana (Denzin lan Lincoln) (Sajrone Moelono, 2012:5)

Papan Panliten

Panliten TGS iki ditindakake ana ing Alun-alun Kabupaten Ponorogo lan makam bathara katong. Ponorogo yaiku salah sawijining kutha ing provinsi Jawa Timur kang ana ing sisih kulon wewatesan karo kabupaten Madiun bagean lor. Ponorogo yaiku salah sawijining kutha kang isih nguri-uri lan ngugemi TGS kanggo mengeti sasi Sura.

Sumber Dhata

Sudikan (2001; 91) ngandharake titikane kanggo nemtokake informan. Informan kang digunakake kanggo oleh dhata kang nyata. Informan ing panaliten TGS kang luwih tuwa utawa pinisepuh nalika adicara TGS yaiku Rama Dodik. Saliyane iku masyarakat Jawa mligine ing Kabupaten Ponorogo kayadene Bapak Agustinus Thuj, Bapak Sudirnan, Mbah Jito Pelo, kang nduweni pangerten lan wawasan ngenani TGS kasebut. Sumber dhata liyane uga arupa dhokumen kan arupa photo lan sapinunggale.

Dhata

Dhata yaiku informasi kang diasilake saka sumber dhata. Sunarto (2001: 130) ngandharake yen dhata iku wujud ana loro, yaiku dhata lisan lan dhata barang. Jinising dhata ing panaliten iki diperang dadi loro, yaiku dhata *primer* lan dhata *sekunder*. Dhata primer kang diasilake luwih fokuse tumrap prakara kang diteliti sajrone panaliten iki, yaiku; 1) apa TGS, 2) wujud ubarampe kang digunakake ing TGS, 3) Fungsi kang kinandhut sajrone TGS ing Kabupaten Ponorogo 4) owah gingsir TGS. Dhata barang kuwi kalebu dhata sekunder kang arupa dhokumentasi, kaya dene photo nagenani TGS dianakake. Photo uga digawe wujud dhata barang, amarga salah sijine dhata kang nyata, kaya dene dhokumentasi arupa, photo ubarampe, tatarakiting TGS.

Tata Cara Ngumpulake Dhata

Ing panliten iki nggunakake ancangan panaliten metodhe kualitatif. Mula saka adhedhasar dhata kang dibutuhake kudu dimangerteni tata cara ngumpulake dhata yaiku kanthi teknik *observasi*, teknik wawancara, lan teknik dhokumentasi.

Tatacara Nganalisis Dhata

Tatacara nganalisis dhata kang kakumpulake nggunakake analisis *deskriptif kualitatif*. Teknik *deskriptif kualitatif* yaiku tatacara ngonceki dhata kanthi nggunakake tetembungan dudu angka kang bisa menehi katrangan utawa andharan panaliten adhedhasar kang diantuki saka subjek kang diteliti (Sudikan, 2001 : 85).

Panliten *kualitatif* mujudake panliten lapangan utawa langsung kang ditindakake awit golek dhata nganti pungkasaning panliti kasebut. ing panaliten iki analisis dhata nggunakake telung

tahapan, yaiku (1) *open coding*, yaiku panliti golek dhata kang jangke ngenani TGS; (2) *axial coding*, ing tahap iki panliti ngurutake adhedhasar kategori; lan (3) *selective coding*, ing tahap iki panliti nggunakake klasifikasi (Sudikan, 2001 : 80). Analisis dhata ing pelaksanaan TGS, nggunakake langkah-langkah, yaiku: 1) Panliti nyathet lan ngumpulake sakabehe dhata asiling ngamati tumrap adicara “TGS” ing Kabupaten Ponorogo; 2) panaliten iki ditindakake kanthi cara wawancara lan nganalisis banjur asile dicathet. Mula saka asiling wawancara kalebu saka salah sijine panyengkuyunge kanggo wong kang luwih wasis ing babagan TGS kasebut; 3) saka dhata-dhata kang wis ana, banjur diperangake adhedhasar guna lan prakara kang rep diteliti. Kaya dene wujud, ubarampe, lan babagan makna, owah gingsir kabudayan banjur dianalisis kanthi cetha; 4) ngandharake luwih cetha adhedhasar analisis sakabehe dhata kang wis ana; 5) saka olehe dhata banjur ing pungkasab diandharake bab dudutan babagan ringkesaning isi panliten.

ASILE PANLITEN

TRADHISI GREBEG SURA (TGS)

Mengeti tumekane sasi sura, ing saperangan panggonan tartamtu nganakake acara-acara ritual kang asipat sakral lan magis, tuladhane ing Kraton Ngayogyakarta nganakake *Jamasan* utawa *siraman pusaka* lan *kreta kencana*. Sawenehe ana kang nindakake pasa, menyang panggonan-panggonan kang keramat, nganakake tirakat, wungon, lan sapiturute. Ing Kabupaten Ponorogo, dianakake adicara ritual kanggo tumapake wulan Sura yaiku kanthi nganakake Tradhisi Grebeg Sura (TGS).

TGS pisanan dianakake sasi Sura ing warsa 1993. Ing taun 2013 TGS dipengeti genep kaping rong puluh. Panindake TGS saminggu sadurunge tanggal 1 Sura. Puncaking adicara tiba dina Senen Pon tanggal 4 November 2013 utawa ing pananggalan Jawa diarani mapag tanggal amarga wengine wis tanggal 1 Sura.

Tradhisi iki minangka tradhisi kanggo mengeti wulan Sura sarta kanggo nguripi maneh budaya lokal kang wis kasilem amarga globalisasi. Senajan era saiki wus maju, masyarakat Ponorogo isih ngugemi budaya lokal utawa budaya asli Kabupaten Ponorogo. Budaya lokal nduweni piwulangan-piwulang kang bisa dienggo paugeran urip dening masyarakat, kayata norma adat lan agama. Pangrembakane jaman modern bisa ngowahi budaya-budaya lokal. Andharan ing dhuwur cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki.

“kawiitan rikala Bupati Markum Singa Dimedjo, Bupati Markum ngenekake tradhisi iki supaya tradhisi iki ora silem. Bupati Markum paring dhawuh supaya para pinisepuh, para budayawan, seniman reyog ulama lan tokoh-tokoh masyarakat

andhudhuk-andhudhah budaya asli Kabupaten Ponorogo. Mula tradhisi iki diarani “Tradhisi Grebeg Sura (TGS)”.(Wawanrembug Pak Sudirman,8 Maret 2014)

Adhedhasar andharan kasebut, pamarentah Kabupaten Ponorogo nduweni kekarepan kanggo nglestarekake maneh budaya lokal utawa budaya asli Kabupaten Ponorogo. Ancangan Pemkab Ponorogomau ditanggapi kanthi apik dening para masyarakat, mula saka iku Pamarentah Kabupaten Ponorogo menahi prentah marang budayawan, seniman reyog, ulama lan tokoh-tokoh masyarakat kanggo nganakake sawijining prastawa utawa upacara. Upacara iku kawastanan Grebeg Sura kang ditindakake ing saben sasi Sura.

Ing jaman mbiyen pakulinan kang wis ditindakake para leluhur saben ngadhepi tumekane wulan Suramesthi nganakaketirakatan. Tirakatan kasebut kayata melek wengi.Andharan ing dhuwur cundhuk karo pethikan wawanrembug ing kaca ngisor iki.

“tirakatan iki tujuwane supaya masyarakat betah melek bengi, ora entuk turu sore amarga akeh pegebluk lan dhahana kang bakal tumiba ing wulan sura lan bisa uga kanggo nulak anane reridu lan dhahana apa wae”.(Wawanrembug, Pak Dirman 8 Maret 2014)

Tirakatan iku uga bisa kanggo nulak anane reridu lan dhahana. Mula kudu nindakake tirakatanlanpasa.Anggone tirakatan pawongan kasebut ora entuk turu nganti esuk.Pawongan kang gelem nindakake tirakatan kasebuturipe bakal begja, rahayu slamet nir ing sambikala.

Para leluhur Ponorogo ing jaman biyen saben tumekane wulan Sura mesthi nganakake pakulinan kang diarani “*mapag tanggal*”.Anggone mapak tanggal kasebut masyarakat uga nganakake slametan utawa takiran ngetung bathih. Mapag tanggal lan takiran ngetung bathih nduweni teges dhewe.Andharan kasebut cundhuk karo pethikan wawanrembug kang dingendikake Pak Sudirman ing ngisor iki.

“*mapag tanggal* tegese melek sewengi suntuking malem tanggal 1 wulan Sura. Takiran ngitung bathih tegese slametan genduren kanthi ambengan utawa bucengan.Ambengan kasebut digawe saka sego punar kang dicanggepi lawuhan lauk secukupe padha akehe bathih.Ambengan nggunakake buceng sega punar lan buceng sega punar iki nduweni wujud luwih cilik bedha karo buceng-buceng kang digawe slametan. Ngitung bathik iki biyasane ditindakake kaluwarga. Ngitung bathik iki ngitung batihe kaluwarga ana pira kayata anak, bojo lan simbah”. (Wawanrembug, Pak Sudirman 8 Maret 2014)

Slametan uga genduren ditindakake ing mushola utawa masjid. Slametan kasebut nduweni pangajab supaya sakabehe kulawarga lan masyarakat lingkungan bisa ayem tentrem lan rahayu wilujeng kanthi kalis ing rubeda. Para sesepuhndakake tirakatan, kayadene ora turu.Tirakatan kasebut tujuwane kanggo nindakake laku prihatin.Pawongan kang nindakake tirakatan biyasane lungguhan ing ngarep omah utawa latar, supaya bisa kuwat anggone melekan tirakatan banjur mlaku ledhang-ledhang tumuju Alun-alun Kabupaten Ponorogongubengi wit ringin kurung ing tengahe.Ana uga pawongan kang lelungguhan ing sakiwa tenggene Alun-alun Kabupaten Ponorogo nganti esuk.

Mula saka iku, kanggo nuwuhake rasa tresna masyarakat marang adat lan kabudayane, pamarentah Kabupaten Ponorogo nduweni gegayuhan kanggo ngrembakake tradhisi “Grebeg Sura” ing Kabupaten Ponorogo. Salah sawijine yaiku dianakake Festival Reyog Ponorogo tingkatnasional kang misuwur nganti taun saiki. Tujuwan ditindakake TGS yaiku mahargya tumapake sasi Sura ing taun Jawa kanthi panyengkuyunge pamarentah lan sakabehe bebrayan ing Kabupaten Ponorogo, ancas kang sepisan kanggo ngormati *nenek moyang* utawa leluhur-leluhur saka Kabupaten Ponorogo. Kapindhone, kanggo ngleluri kabudayan Jawa kang ngrembaka ing sadhengahingmasyarakat Ponorogo. Saliyane iku, uga nduweni tujuwan minangka sawijine agenda Pemda Kabupaten Ponorogo sarta kanggo sarana wisata budaya tumrap masyarakat Kabupaten Ponorogo.

Wujud Ubarampe Tradhisi Grebeg Sura

Ing ngisor iki bakal diandharake saperangan makna kang kinandhut saka pamikiring para leluhur kang wis ngripta adat TGS. Wujud ubarampe lan panjangkeping adicara inti (adicara kirab pusaka) lan adicara slametan bakal diandharake ing ngisor iki.

Ubarampe Kirap Pusaka

Ing adicara Kirab Pusaka iku ana sawernane sesaji utawa ubarampe kang disiyapake nalikane Kirab Pusaka. Saka asiling observasi lanwawanrembug, bisa diweruhi yen ubarampe utawa sesaji ing kirab pusaka iku dumadi saka tumpeng, gedhang raja setangkep,panggang, kembang setaman, dupa, jajan pasar lan kembang mlathi rinonce.

Ubarampe Slametan

Ing adicara slametan iku ana sawernane sesaji utawa ubarampe kang disiyapake nalikane slametan. Saka asiling observasi lan wawanrembug diweruhi yen uba rampe utawa sesaji ing slametan iku dumadi saka buceng brok, ingkung, sega kuning,lan jenang sengakala.

Aspek Fungsi sajrone TGS ing Kabupaten Ponorogo

TGS ing Kabupaten Ponorogo minangka upacara adat kang wis dadi pakulinan sarta ora bisa dipisahake karo masyarakat. Tradhisi iki nduweni fungsi tartamtu ing panguripan, anane fungsi kasebut ndadekake masyarakat tansah kaiket ing rasa pangrasane. Wusanane, ndadekake tradhisi kasebut yen kudu tansah dijaga landiuri-uri saben taun ing sasi Sura. Kaya kang wis diandharake ing leladhesaning teori yen TGS nduweni fungsi *manifest* lan fungsi *laten*. Merton (sajrone Kaplan, 2007:279) ngandharake *manifes* yaiku fungsi kang nduweni konsekuensi objektif kang menehi sumbangan anggone adhaptasi kang disadhari dening masyarakat sistem kasebut. Wondene, fungsi *laten* (fungsi nyimpang) yaiku *konsekuensi* objektif saka sawijining ihwal budaya kang ora dikarepake lan disadhari dening masyarakat.

Fungsi Manifes (Fungsi kang Pokok)

Fungsi *manifes* kang ana sajrone TGS, yaiku: 1) wujud syukur, 2) njaga asiling budaya, 3) hiburan tumrap warga, 4) kapercayan anane roh, 5) sarana nguri-uri kabudayan Jawa, 6) sarana pendhidikan, 7) sarana panyaring kabudayan manca, 8) nambah rasa karukunan 9) nuwuhake rasa tanggung jawab 10) ningkakatake rasa solidaritas, lan 11) ningkatake ekonomi rakyat. TGS durung mesthi diduweni kutha liyane, mula saka iku kabudayan kasebut kudu diuri-uri dening generasi mudha Kabupaten Ponorogo. Tujuwane supaya adat istiadat kang wis turun tumurun iki ora muspra/ ilang kalindhes dening majune jaman.

Fungsi Laten (fungsi kang ora dikarepake)

Saliyane fungsi *manifest* uga ana fungsi *laten*. Fungsi *laten* kang ana ing TGS yaiku: 1) ora dikarepake kayadene warga ditariki kanggo biaya urunan, 2) anane kerusuhan lan tawuran, 3) rasa kurang aman lan ngganggu katentreman.

TataRakiting TGS ing Kabupaten Ponorogo

TGS minangka budaya kang kudu dijaga lan diuri-uri. Taun 2013 iki TGS ditindakake ing dina Senin Pon tanggal 4 November 2013. Tujuwan dianakake tradhisi kasebut supaya warga Kabupaten Ponorogo antuk karahayon, rukun, tentrem lan slamet lair batine. Tatarakit sajrone TGS ana kang beda karo tradhisi liyane. Ing ngisor iki bakal diandharake tata rakiting TGS, yaiku tahap persiyapan lan tahap panindake TGS.

Tahap Persiyapan TGS

Tahap persiyapan TGS diandharake kaya ing ngisor iki.

1) Nyusun Panitia

Sadurunge ditindakake TGS, perlu ditindakake persiyapan-persiyapan luwih dhisik supaya adicara bisa kaleksanaan kanthi lancar lan ora ana sambikala. Tradhisi iki minangka acara saben taun utawa acara wajib ing Kabupaten Ponorogo kang ditindakake ing saben sasi Sura. Upacara Tradhisi iki dipandhegani dening Dinas Pariwisata lan Kabudayaan Kabupaten Ponorogo. Mula saka iku, adicara sadurunge kasebut

kaleksanan Dinas Pariwisata lan Kabudayaan nyusun panitia palaksana lan nyusun kagiyatan-kagiyatan kang ditindakake ing TGS.

2) Nyusun Jadwal

Sawise susunan panitia wus kasusun dening Dinas Pariwisata sabanjure yaiku nyusun jadwal Grebeg Sura. Anggone nyusun jadwal kasebut katindakake kanthi suwene telung wulan sadurunge pahargya Grebeg Sura. Jadwal iki digawe dening panitia palaksana lan dipandhegani dening Drs. Agus Pramono, MM. minangka Sekda Kabupaten Ponorogo. Jadwal kasebut uga disahake pamarentah dhaerah lumantar sekretaris dhaerah. Wusanane lagi disuwunake tapak asta marang Bupati Ponorogo.

3) Nyusun Wara-Wara

Wara-wara ing acara Grebeg Sura Ponorogo lumrahe dipasang ing papan kang bisa dideleng wong akeh. Wara-wara kasebut biyasane digiyarake sesasi sadurunge acara Grebeg Sura. Wara-wara kasebut adate dipasang ing pasar, prapatan kutha Ponorogo, prapatan kecamatan, gapura mlebu kutha Ponorogo lan papan strategis liyane. Tujuwane dipasang supaya wara-wara kasebut bisa diwaca lan dingerteni dening masyarakat umum kang kepingin nonton acara Grebeg Sura. Wara-wara kasebut uga digiyarake lumantar sarana media kayadene ariwarti, kalawarti, radio-radio ing Ponorogo, TV, lan media sosial internet. Wara-wara kang digawe arupa plamflet, brosur, baliho lan banner. Wara-wara kasebut digawe ora mung kanggo masyarakat utawa turis lokal nanging uga turis mancanegara supaya bisa ngerteni lan nonton adicara Grebeg Sura lan Festival Reog ing Ponorogo.

Tahap Panindake TGS

Puncaking kagiyatan TGS yaiku dina Senin Pon tanggal 4 November 2013 utawa malem 1 Sura 1947. Upacara adat diwiwiti kanthi adicara ziarah makam Bathara Katong, Kirab Pusaka, Jamasan Pusaka, Kroyokan Tumpeng Purak lan Banyu Jamasan, Slametan, lan Larung Risalah do'a utawa larung sesaji. Saben kagiyatan-kagiyatan kasebut iku nduweni makna tartamtu, kaya kang diandharake ing ngisor iki.

1) Ziarah Makam Bathara Katong

Ziarah makam mujudake adicara wiwitan saka rantaman prosesi upacara Grebeg Sura. Adicara kasebut ditindakake ing wayah esuk wiwit jam 07.00. Prosesi ziarah makam ditindakake dening Bupati Ponorogo, Wakil Bupati Ponorogo lan staf pamarentahan ing Kabupaten Ponorogo. Tujuwan saka ziarah makam yaiku kanggo kirim donga. Masyarakat Ponorogo nduweni kapitayan yen kemakmuran masyarakat kabupaten Ponorogo ora uwal saka daya pangaribawa leluhur kang wis mbabad Kabupaten Ponorogo. Mula saka iku, prosesi ziarah makam kudu ditindakake minangka wujud pakurmatan anggone kirim donga marang leluhur. Andharan ing dhuwur cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki.

“sadurunge prosesi Kirab Pusaka para Bupati, Wakil Bupati, lan Staf Pamarentahan Ponorogo ngadakake ziarah makam ing pesarean Bathara Katong kang wis seda, tujuwane ziarah makam kagem ngormati para leluhur”. (wawanrembug Rama Dodyk, 7 Maret 2014)

Bathara Katong iku dianggep pawongan kang mbabad Kabupaten Ponorogo lan nganthi saiki makam kasebut iku diarani makam leluhur. Prosesi ziarah makam minangka tumindak simbolis ing aspek religi. Masyarakat Ponorogo nduweni kapitayan yen saka ziarah makam lan donga-donga kang dikirim dening para warga bisa ndadekake kamulyan ing papan kang becik saengga lebur sakabehane dosa lan dipapanake ing papan sakapik-apike.

2) Kirab Pusaka

Adicara Kirab Pusaka diwiwiti saka Gedhong Pusaka lan ditindakake dening pinisepuh (pawongan kang dipilih kayadene Rama Dodyk lan Pak Cuk). Upacara kasebut diarani bedhol Pusaka. Upacara Bedhol pusaka yaiku njupuk pusaka saka papan panyimpenan pusaka. Bedhol pusaka diwiwiti udakara 07.30 sawise dibedhol pusaka kasebut digawa metu saka gedhong pusaka banjur dipasrahake dening Bupati Ponorogo banjur diarak tumuju menyang Makam Bathara Katong. Sawise tekan sajeroné Makam Bathara Katong pusaka dening Bupati dipasrahake dening Juru Kunci yaiku Bapak Sunardi. Katerusake serah sesaji dening pinisepuh marang Juru Kunci lan dipapanake ing sangarepe Makam Bathara Katong lan diapit pusaka Kabupaten. pusaka kang disemayamake ing ngarepe makam Bathara Katong kayadene Pusaka Payung Tunggul Wulung, Pusaka Cinde Puspita, lan Pusaka Tombak Tunggul Naga. Papan kanggo ngedegake Pusaka Payung Tunggul Wulung lan Pusaka Tombak Tunggul Naga diarani tataan landean kaukir motif naga, lan papan kanggo ngedegake Pusaka Cinde Puspita diarani meja ukir. Pusaka kasebut ditunggu dening para pinisepuh Ponorogo. Pusaka Payung Tunggul Wulung nduweni wujud kaya payung, dawane kurang luwih 2,5 cm, bahane saka kain, lan jerujine digawe saka pring, landean saka kayu kalima sada. Pusaka Cinde Puspita nduweni wujud kaya angking, bahane saka kain sutra kang sinulam nganggo benang emas, dawane kurang luwih siji setengah meter. Pusaka Tombak Tunggul Naga nduweni lok telu, dawane kurang luwih 20 cm, bahane saka besi mangangkang lanang rupane ireng campur biru, pamore rekma kinore, lan landean kayu naga sari. Pusaka katelu kasebut nduweni makna kang beda-beda. Sepisan Pusaka Cinde Puspita nduweni makna minangka pagere awak kang nduweni daya kawicaksanaan lan kebal tumrap pusaka kang landhep, uga kebal marang santhet. Kalorone Pusaka Payung Tunggul Wulung nduweni makna minangka pralambang agung Kadipaten lan

nduweni daya menehi kaslamatan tumrap kawula dasih Ponorogo. Katelune Pusaka Tombak Tunggul Naga minangka pusaka kang nduweni kakuwatan supranatural lan dadi pager tumrap Kabupaten Ponorogo saengga ora ana musuh kang bisa mlebu ing Kabupaten Ponorogo.

Kurang luwih tabuh 13.00 pusaka kang wis disemayamake kasebut banjur dibedhol saka Makam Bathara Katong dening pinisepuh lan juru kunci. Sawise iku, dikirapake menyang Paseban Alun-alun Ponorogo. Kirap Pusaka dikirapake kanthi mlaku saka Kutha Wetan tumuju Kutha Tengah. Barisan Kirap Pusaka kang paling ngarep yaiku barisan pawongan kang nggawa pusaka kabupaten Ponorogo, mburine ditutake para barisan dayang-dayang, warok-warok cilik, bupati Ponorogo, wakil bupati Ponorogo, staf-staf pamarentahan Ponorogo, uga katekan pawongan-pawongan saka njaban rangkah kang asale saka Batak kang ngrengenake TGS lan bisa ndadekake acara kasebut bisa dadi guyub rukun sarta *meriah*.

Adicara kirab pusaka kasebut uga direngseke dening organisasi masyarakat, sekolah-sekolah, instansi-instansi, seniman Reyog, drumband, sepedha unta, motor gedhe, kendaraan hias, pasukan jaran, lan pasukan kreta dokar. Ing sapenggire dalan kang adohe 5 km akeh wong kang nonton kirap pusaka. Cacahe kira-kira puluhan ewu nganthi atusan ewu wong. Satekane ing Alun-alun Ponorogo, pusaka kang digawa dening Manggala Bergadha saka Kecamatan Jenangan dipasrahake dening Pinisepuh saperlu dijamasi dening Bupati Ponorogo.

3) Jamasan Pusaka

Sawise pusaka dikirap saka Kutha Wetan (Pasar Pon) tumuju Kutha Tengah banjur diterusake jamasan pusaka. Ing prosesi Tradhisi Grebeg Sura, jamasan pusaka kalebu acara inti. Kayadene jenenge, prosesi jamasan kadhapuk saka tembung jamas kang nduweni teges yaiku ngumbah utawa ngesiki, saengga bisa ditegesi minangka kagiyatan ngumbah utawa ngesiki. Pusaka yaiku minangka salah sawijining barang kang dikeramatake utawa dipercaya nduweni kakuwatan tartamtu kayata keris, tombak lan kereta pusaka. Jamasan pusaka ing adicara TGS iki katindakake ing Paseban Alun-alun Ponorogo. Pusaka kang digawa dening Manggala Bergadha diserahake dening Patih, sabanjure lurub pusaka kasebut dicepot dening pinisepuh lan pusaka kasebut dijamasi dening Bupati Ponorogo. Pusaka kang sepisan dijamasi yaiku Pusaka Cinde Puspita disiram banyu kembang setaman kaping pitu. Kapindho pusaka kang dijamasi yaiku Pusaka Payung Tunggul Wulung disiram banyu kembang setaman kaping pitu. Katelu Pusaka kang dijamasi yaiku Pusaka Tombak Tunggul Naga disiram banyu kembang setaman kaping pitu uga. Banyu jamasan iki dijupuk saka pitu sumber banyu kang misuwur ing Ponorogo kayata: banyu saka Gunung

Srandil panggonaneing Desa Pamenang Kecamatan Kauman, banyu saka Masjid Agung Ponorogo panggonane ing kulone Alun-alun Ponorogo, banyu saka Gunung Bayang Kaki panggonane ing Ngadirejo Kecamatan Soko, banyu saka Gunung Khayangan panggonane ing Desa Pudak, banyu saka sumber banyu Ngebel, banyu saka Masjid Tegal Sari Kecamatan Jetis, lan pungkasan yaiku banyu saka sumber banyu Gunung Kucur panggonane ing Desa Sendang Kecamatan Badegan. Sawise pusaka dikirapake, banjur ditindakake Jamasan Pusaka. Adicara Jamasan Pusaka ora bisa dipisahake karo acara kirab pusaka. Sabanjure dijarnasi pusaka kasebut dipasrahake maneh marang Manggala Bergadha lan digawa tumuju Gedhong Pusaka kanthi prosesi masrahake pusaka ing Pringgitan (Omah Dinas Bupati Ponorogo).

4) Kroyokan Tumpeng Purak, Jajan Pasar, lan Banyu Jamasan

Sawise adicara jamasan pusaka, adicara liyane kang nduweni makna wigati yaiku kroyokan tumpeng purak, jajan pasar, lan banyu jamasan. Adicara iki ditindakake ing Paseban Alun-alun Kabupaten Ponorogo. Tumpeng purak, jajan pasar, lan banyu jamasan kasebut banjur dadi kroyokan para warga kang nonton adicara kasebut. Nalika rebutan tumpeng purak, jajanan pasar, lan banyu jamasan kasebut, swasana Alun-alun dadi rame. Lalu lintas dalan ing papan kasebut padha macet amarga akehe wong kang nonton TGS. Wong-wong kalebu bocah cilik, remaja, lan dewasa padha rebutan tumpeng purak, jajanan pasar, lan banyu jamasan kasebut.

5) Slametan

Sawise prosesi jamasan pusaka, banjur diterusake slametan utawa kenduren. Ing prosesi upacara TGS slametan utawa kenduren iki kalebu acara inti. Slametan katindakake ing Pringgitan omah dinase Bupati. Slametan iki awujud donga kang dipandhegani dening pinisepuh. Prosesi slametan kawujud saka tembung slamet, kang nduweni teges nalika ditindakake prosesi kasebut diajab muga-muga para warga antuk keslametan. Slametan sarta donga nduweni tujuan yaiku ucapan syukur kanggo kabeh reriptane Gusti Allah supaya diadohake saka bebaya kang ana ing bumi pertiwi iki. Manungsa kudu tansah ngucap syukur marang kabeh anugrah kang awujud alam semesta iki yaiku kanthi cara njaga lan nguri-uri. Anane *keseimbangan* alam kang cukup ndadekake manungsa adoh saka bebaya. Kahanan kang ayem ndadekake manungsa urip tentrem lan diwenahi keslametan kanggo nglakoni urip.

6) Larung Sesaji

Adicara larung sesaji iki katindakake nalika wektu esuk ing Tlaga Ngebel. Adicara iki dianakake dening Dinas Kebudayaan lan Pariwisata Ponorogo kanggo ngramekake pahyaran Grebeg Sura. Makna saka pahargyan Grebeg Sura yaiku

wujud syukuran tumrap wong Jawa yen sasi Sura iku sasi kang sepisan, utawa bisa diarani yen pahargyan taun anyar. Larung buceng agung iki uga nduweni makna kanggo mbuwang sakabehing bebaya lan kaapesan tumrap warga sakupenge Tlaga Ngebel mligine sarta warga Ponorogo umume. Adicara larung buceng iki nduweni tujuan supaya ora ana kurban mati. Anane bab kasebut ndadekake Tlaga Ngebel aman lan sapa wae kang mara ing Tlaga Ngebel bisa ngarasakake kaendahan. Larung sesaji iki dipahargya sasi Sura amarga minangka taun anyare wong Jawa.

Owah Gingsire TGS krana Owah Budaya

TGS minangka salah sawijine asil kabudayan mligine masyarakat Kabupaten Ponorogo. Tradhisi kasebut minangka unsur kabudayan kang mesthi ngalami owah-owahan krana sipat dinamis. Masyarakat nduweni kabudayan kang sipat-sipat kreatif saengga ing sadhengah wayah kepengin menehi samubarang kang anyar ing TGS. Bab owah-owahan kabudayan bisa kawawas saka panemune Shoemaker (sajrone Sukarman 2006:37), bisa kaperang dadi telung tahap yaiku tahap selektif, adaptif, lan akulturasi. Salaras karo panemune ing ngarep Shoemaker (sajrone Sukarman, 2006:37) kaya kang dikutip Sukarman ngandharake menawa owah-owahan ing kabudayan dumadi telung tahap yaiku: (1) *invensi*, nyipta lan ngrembakake panemu anyar, (2) *difusi*, nyebarake panemu anyar marang sistem sosial, (3) *konsekuensi*, owah-owahan kang dumadi ing sistem sosial minangka jalaran saka *pengadaptasian* utawa *penolakan* inovasi.

Owah Gingsire TGS ing Jaman Biyen lan Saiki

TGS beda ing jaman biyen lan saiki. Bedane bisa diwawas sakajinis kagiyatane. Jinis kagiyatan sajrone TGS ing jaman biyen lan saiki uga ngalami owah-owahan. TGS nalika jaman biyen sadurunge ngalami owah-owahan anggone kagiyatan mapag tanggal (slametan ngetung bathi) lan tirakatan melek sawengi ditindakake kanthi muput karo mlaku ngubengi ringin kurung ing tengah Alun-alun. Andharan ing dhuwur jumbuh karo petikan wawanrembung ing ngisor iki.

“ing jaman mbiyen nalika ngadhepi wulan Sura, kang ditindakake masyarakat Ponorogo yaiku mapag tanggal utawa ngetung bathi. Mapag tanggal utawa ngetung bathi iki wujud mung slametan arupa buceng kang isine sego kuning diwadahi ing takir, anggone gawe takir kasebut dietung karo cacahé wong sak omah mula diarani ngetung bathi, uga katindakake ziarah makam Bathara Katong ing jaman mbiyen mung katindakake dening pinisepuh, lan uga nganakake tirakatan sewengi suntuk kanthi mlaku-mlaku ngubengi ringin kurung kaping pitung puluh. Ing jaman mbiyen ana larungan sesaji kang ditindakake ing wektu

bengi. Panglibure kanggo masyarakat kanthi nganakake pagelaran seni tradhisional kayadene ketoprak, ludruk lan wayang”. (Wawanrembug Pak Sudirman, 7 Mei 2014)

Jaman mbiyen Grebeg Sura durung ngalami owah-owahan. Masyarakat ing jaman mbiyen nalika wulan Sura mung nganakake slametan lan tirakatan. Anggone ngetung bathi nalika slametan biyasane katindakake ana ing omah sawise magrib. Sabanjure wayah esuke para pinisepuh nindakake ziarah menyang Makam Bathara Katong. Tujuwane ziarah kanggo njaluk dedonga marang leluhur. Saliyane iku, masyarakat uga nganakake tirakatan melekan sewengi muput kanthi lungguhan ing omah utawa latar. Kajaba iku, ing wayah bengi akeh masyarakat kang mlaku-mlaku ing Alun-alun Ponorogo sinambi ngubengi ringin kurung lan uga ana pagelaran seni tradhisional kayadene ludruk, ketoprak, lan lsp kanggo weneh panglipur tumrap masyarakat.

Ing jaman saiki TGS wus beda amarga anane owah-owahan kabudayan. Owah-owahan TGS kasebut kedadeyan nalika taun 1993-1994. Adat Suran kayata Grebeg Sura ing jaman saiki wus dingrembakake dening pamarentah. Andharan ing ndhuwur cundhuk karo petikan wawanrembug ing ngisor iki.

“jaman saiki TGS beda karo mbiyen. Ing jaman saiki grebeg sura wus nganakake acara kang gedhen-gedhen lan kang ngelola tradhisi kasebut pamarentah dhaerah Kabupaten Ponorogo. Dipengeti kanthi maneka warna jinis kagiyatan-kagiyatan kayadene kirab pusaka, jamasan pusaka, tumpeng purak, pamilihan kakang senduk, istighosah lan tasyakuran, simaan Alquran, festival reyog nasional, pameran pusaka, pameran pariwisata, pameran bonsai, larung sesaji, lomba krawitan lan uga ing wayah panutupane katindakake tirakatan grebeg sura kanthi nonton pagelaran-pagelaran wayang kulit, orkes dangdut lan ana uga kembang api ing pungkasan adicara Grebeg Sura. Tujuwane kanggo panglipure masyarakat”. (Wawanrembug Pak Sudirman, 7 Mei 2014)

Anane owah-owahan Grebeg Sura ing jaman saiki jalaran TGS wus dikelola dening pamarentah. Anane TGS ing Kabupaten Ponorogo ndadekake faktor kawicaksanaan saka pamarentah. Adicara Grebeg Sura dadi programe pamarentah dhaerah kang dikelola dening dinas pariwisata. Gegayutan karo bab kasebut jumbuh karo ancasa pamarentah kang ngandharake yen TGS bisa dadi sarana kanggo narik kawigaten para turis domestik lan manca. Akehe para turis domestik lan manca kang gelem teka tamtune bisa dongkrak devisa (PAD). TGS ditepungake marang masyarakat lokal lan sajabané Kabupaten Ponorogo dening pamarentah. Ing TGS dianakake maneka warna

kagiyatan kayadene kayadene kirab pusaka lan jamasan pusaka, tumpeng purak, pamilihan kakang senduk, istighosah lan tasyakuran, simaan alquran, festival reyog nasional XX, pameran pusaka, larung sesaji, lan lomba krawitan. Saliyane iku, nalika wayah panutupane grebeg Sura uga ana pesta kembang api, lan pagelaran-pagelaran wayang sarta orkes dangdut. Anane pagelaran-pagelaran kasebut tujuwane yaiku kanggo sarana panglipure masyarakat Kabupaten Ponorogo. Kagiyatan-kagiyatan kasebut wus dadi paket wisata ing TGS lan ditindakake saben wulan Sura.

Pangharjan pengetan wulan Sura biyasane kanggo tirakatan lan *mawas diri* masyarakat Ponorogo. Kabeh nduweni pangajab supaya antuk kanugrahan saka Gusti Kang Murbeng Dumadi lan bisa kasembadan apa kang dadi sedyane. Anane TGS ing jaman saiki malah katon apik amarga mung nggelar arupa kabudayan tradhisional dhaerah kang mengku karep narik kawigatene masyarakat supaya padha nonton. Jaman saiki penonton TGS wus mbludag amarga masyarakat kasebut kepengen nonton maneka warna kagiyatane, nire mung golek kasenangan lair utawa lelipur. Adhedhasar bab kasebut, ndadekake TGS ing Kutha Ponorogo saiki misuwur ing tlatah ngendi-endi. Mula saka iku, pamarentah dhaerah anggone nindakake TGS kanthi peng-pengan. Saliyane iku, adicara TGS bisa dadi kalender wisata dhaerahlan kanggo sarana wisata budaya tumrap masyarakat Kabupaten Ponorogo.

Faktor-Faktor kang Njalari Owah gingsir TGS ing Kabupaten Ponorogo

Owah-owahan sajrone TGS disebabake dening faktor-faktor kayata faktor *internallan eksternal*.

Faktor Internal

Faktor saka njero utawa *internal* tegese faktor kang dumadi ing sajrone dhewe, yaiku masyarakat. Faktor *internal* kang njalari owah-owahane tradhisi bisa arupa *discovery* lan *invention*. *Discovery* yaiku sawijining panemu nanging kanthi ora sengaja, dene *invention* yaiku minangka asil panemu nanging kanthi upaya lan disengaja (Sukarman, 2006:38). Wondene, Koentjaraningrat (1990:257) menehi andharan yen *discovery* bisa dadi *invention* yen masyarakat wis ngakoni, nampa, lan ngecakake panemu kang anyar kasebut. Adhedhasar ing ndhuwur ngandharake yen faktor internal-e dumadi saka masyarakat dhewe. Ing TGS iki bisa diawas kayata akehe masyarakat kang padha mlaku-mlaku metu tumuju Alun-alun Kabupaten Ponorogo nalika wulan Sura. Anane bab kasebut ndadekake pamarentah Ponorogo kepengen nganakake maneka warna tontonan tujuwane kanggo weneh panglipur marang masyarakat kang padha mlaku-mlaku ing Alun-alun kasebut. TGS saiki tansaya ngrembaka sarta misuwur lan dipengeti minangka dadi sarana

adicara panghargyan gedhen kang bisa dadi aspek wisata ing Kabupaten Ponorogo.

Faktor Eksternal

Faktor saka njaba utawa *eksternal* tegese faktor kang dumadi saka sanjabane tradhisi lan masyarakat kang nindakake tradhisi. Njaba ing kene bisa arupa saka masyarakat lan panggonan liya. Faktor *eksternal* dumadi saka difusi, akulturasi lan asimilasi. Ing TGS ing Kabupaten Ponorogo mujudake proses difusi. Proses difusi bisa dideleng saka wujud anane maneka warna kagiyatan-kagiyatan gedhen ing saben wulan Sura ing Kabupaten Ponorogo kayata TGS. Kagiyatan-kagiyatan kang dianakake pamarentah bisa nyengkuyung anane TGS. Kagiyatan-kagiyatan kasebut kayadene pameran bonsai samandiman, pameran industri cilik lan produk unggulan, pameran pusaka, lan pameran pariwisata. Pameran-pameran kasebut dieloni dening pawongan saka sajabane Kabupaten Ponorogo. Saliyane iku, kagiyatan TGS kang narik kawigaten masyarakat lokal lan manca yaiku Festival Reyog Nasional XX, saka anane kagiyatan kasebut ndadekake TGS tansaya misuwur nganti saiki.

Unsur Anyar kang Mlebu sajroning TGS

Unsur anyar kang mlebu sajroning TGS lumrahe mujudake unsur kang nduweni gayutan karo babagan politik. Ora bisa diselaki yen owah-owahane jaman anggawa piguna mligine ing babagan politik. Babagan kasebut wis bisa kadulu saka anane pameran bonsai, pameran lukisan, pameran pariwisata, pameran pusaka, pameran industri cilik lan produk unggulan, lomba macapat, lomba-lomba keagamaan, lomba pacuan kuda, lomba perkutut, lan komunitas motor trail. Alasan-alasan kasebut katindakake kanthi ancas pamarentah dhaerah kepengen nuduhake asile pembangunan kang diselepake ing TGS. Mula saka iku, kedadeyan kasebut nuwuhake anane wisata budaya kang nyebabake *kesakralan* grebeg Sura saya suwe saya cures. Andharan ing ndhuwur cundhuk karo wawanrembug ing ngisor iki.

“saiki kuwi jamane sarwa politik. Jamane wis maju, akeh-akehe ya nggunakake politik, kalebu ing TGS. Politik kasebut wernane akeh banget kayata ing TGS babagan politik ngenani gebyar produk anane pameran-pameran ing Grebeg Sura bisa ndadekake momotan politik, lan akahe kagiyatan ing TGS ndadekake tradhisi kasebut saya ora saklar”. (Wawanrembug Pak Sudirman, 21 Juni 2014)

Unsur kang gayutane karo politik gampang mlebu sajroning wernane kagiyatan TGS ing jaman saiki bedha karo jaman biyen. Anane tirakatan malem 1 Sura ing jaman mbiyen TGS nduweni ancas kanggo ngalab berkah, umur dhawa lan digancarake anggane ngolek rejeki. Tirakatan ing jaman mbiyen ditindakake kanthi ngubengi ringin kurung kaping pitung puluh. Saya suwe TGS

ngalami owah-owahan unsur anyar. Pamarentah dhaerah nduweni gegayuhan TGS kasebut bisa dadi sarana budaya lan bisa nambah aspek wisata budaya Dhaerah Kabupaten Ponorogo. Unsur anyar ing TGS bisa ngasorake unsur-unsur kang lawas. Adhedhasar andharan ing dhuwur cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki.

“unsur-unsur lawas kasebut ing jaman saiki ora ditindakake ing masyarakat. Unsur-unsur lawas kasebut kalindek anane unsur-unsur anyar kang nyebabake TGS ora sakral kaya jaman mbiyen”. (Wawanrembug, Pak Sudirman, 21 Juni 2014)

Anane unsure-unsur lawas bisa ndadekake TGS saya kalindek amarga anane unsur-unsur kang anyar. Anane wernane kagiyatan kasebut ndadekake acara TGS ora sakral lan bisa ngasorake sifat tradisional. Ewadene kang bisa nguwatake unsur lawas nganthi saiki yaiku anane tirakatan. Ing jaman mbiyen tirakatan katindakake nganti ngubengi ringin kurun, yen jaman saiki kanthi cara nonton acara panutupan Festival Reyog Nasional. Anane unsur anyar ing TGS malah ndadekake TGS kasebut ora sakral kaya jaman mbiyen. Unsur-unsur anyar kasebut anane maneka warna kagiyatan-kagiyatan kang dianakake Pamarentah Dhaerah Kabupaten Ponorogo saben wulan Sura. Unsur-unsur anyar kasebut kayadene: istighotsah lan tasyakuran, pameran bonsai, pameran industri, pameran lukisan, pameran pariwisata, festival reyog nasional, pameran industri cilik produk unggulan, festival musik, pamilihan kakang senduk, lomba macapat, lomba krawitan, lomba perkutut, lomba keagamaan, lomba pacuan kuda, simaan Al-Quran, ziarah makam bathara Katong, kirap pusaka, tumpeng purak, larung sesaji, komunitas motor trail. Adhedhasar kasebut bisa didudut yen TGS wis owah saka tujuwan sakawit kang sipate sakar magis dadi tradhisi kang luwih provan.

Majis ing kene ditegesi salah sawijine adicara kang inti kang kudu ditindakake saben wulan sura. Tradhisi-tradhisi kang magise kayadene kirab pusaka, ziarah makam bathara katong, lan larungan bengi ing tlaga ngebel. Ewadene provan ditegesi adicara tambahan kanggo nyengkuyung anane adicara kang inti. Tradhisi kang provan kayadene pameran bonsai, pameran industri cilik, pameran pusaka, festival reyog mini, pameran pariwisata, pameran bonsai samandiman, lomba pacuan kuda, lomba macapat, lomba krawitan, festival musik, lomba perkutut, pamilihan duta wisata kakang senduk, pawai kendaraan antik, larung sesaji ing wayah awan, lan komunitas motor trail. Tradhisi kang majise ing jaman saiki wus suda krana acara-acara kang provan wis dadi paket wisata saben wulan Sura. Kabeh iku minangka saperangan unsur anyar kang mlebu ing TGS lan kang ngenut pangrembakane jaman kang

saya maju. Mula saka iku, anane TGS ing jaman saiki ndadekake Kabupaten Ponorogo misuwur tekan Nuswantara.

4.5.2.4 Tanggapan Masyarakat ngenani TGS

Tradhisi lan kapercayan masyarakat Jawah isih kenthel, utamane ing sasi Sura yaiku saso kang dianggep sakral saengga akeh masyarakat ing Kabupaten Ponorogo nindakake ritual saben sasi sura, kayadene ing Kabupaten Ponorogo ing saben sasi Sura nindakake upacara tradhisi kang ana ing Kabupaten Ponorogo yaiku TGS kang sipate sakral lan asil kabudayan turun-temurun.

Ing ngisor iki arupa panemu masyarakat ngenani ditindakake TGS ing Kabupaten Ponorogo. Adhedhasar andharan cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki.

“upacara TGS iki wajib katindakake saben sasi Sura, amarga upacara iku kanggo ngenang Bathara Katong, pawongan kang mbabad Kadipaten Ponorogo. Tujuwane supaya oleh keslametan. Supaya diwenehi rasa aman, tentrem lan rukun. Upacara TGS iki kathah masyarakat ingkang mirsani, saking Kabupaten Ponorogo uga saking dhaerah linthunipun saking sajabane Kabupaten Ponorogo. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Panemu ing dhuwur saka bapak Sunardi minangka Juru Kunci Makam Bathara katong, kang bisa disimpulake yen TGS iki wajib katindakake saben tahun yaiku ing wulan Sura. Tujuwane ditindakake yaiku kanggo ngenang keagungan Bathara Katong lan diwenehi keslametan supaya aman, tentrem lan guyup rukun.

Ing ngisor iki andharan saka Mbah Jito Pelo, minangka sesepuh ing sakupenge Makam Bathara Katong Ponorogo.

“saben sasi Sura kudu wajib nglaksanakake upacara tradhisi kang tujuwan utawane kanggo ngenang jasa-jasane Bathara Katong”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Panemu ing ngisor iki saka warga Desa Balong kang nduweni pakaryan Tani kang nduweni jeneng Warno, pethikan andharane kaya ing ngisor iki.

“kula setuju sanget ngenani anane upacara TGS ing saben taun dipun wontenaken ing Kabupaten Ponorogo amarga saged menehi rasa tentrem, aman, amarga kula inggih taksih percaya ngenani mistis lan makhluk gaib. Tujuwane supaya masyarakat Kabupaten Ponorogo dipun diparingi kemakmuran utamane tani kados kula”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Panemu ing dhuwur bisa didudut kasimpulane yen Pak Warno setuju ditindakake TGS, amarga dheweke dadi tani lan percaya bisa menehi kerukunan, keamanan lan kemakmuran mligne para tani ing Kabupaten Ponorogo. Mula

saka iku, TGS kang saben taun ditindakake kudu dilestarekake lan supaya bisa ngrembaka.

Ing ngisor iki salah sijine warga kang isih sekolah ing SMP Negeri Jetis nduweni jeneng Rizky menehi andharan ngenani anane TGS ing Kabupaten Ponorogo.

“TGS iku sing tak ngerteni minangka pesta rakyat kang ana gegayutane karo Kirap pusaka uga jamanan pusaka. Kagiyatan-kagiyatan kang saben Sura dianakake yaiku festival reyog nasional. Kanggo aku anane TGS iku seneng banget amarga bisa nonton penampilan group reyog sanuswantara. Bisa ndadekake panglipur masyarakat Kabupaten Ponorogo”. (wawanrembug, 17 Juli 2014)

Saka andharan ing dhuwur bisa didudut kasimpulan yen Rizky setuju anane TGS kang ditindakake ing Kabupaten Ponorogo amarga anane TGS bisa dadi panglipure masyarakat Ponorogo yaiku kanthi nonton kagiyatan-kagiyatan festival reyog nasional.

Ing ngisor iki salah sijine warga kang isih enom lan isih sekolah ing SMA Negeri 2 Ponorogo kang nduweni jeneng Titi. Menehi andharan ngenani anane TGS ing Kabupaten Ponorogo.

“kula setuju marang anane adicara TGS kang ditindakake ing Kabupaten Ponorogo amarga kuwi salah sijine warisan leluhur kang kudu dilestarekake. Minangka generasi muda aku seneng sanget amarga kuthaku bisa misuwur lan dikenal masyarakat sajabane Ponorogo saka anane TGS. Mugi-mugi saben taun tambah akeh kang padha teka ing Kabupaten Ponorogo nonton Grebeg Sura. Awake dhewe dadi wong Jawa kudu percaya marang adat lan tradhisi”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Saka andharan ing dhuwur bisa dijupuk kasimpulan yen Titi setuju anane TGS kang ditindakake saben wulan Sura amarga warisan leluhur lan kudu dilestarekake. Saliyane iku, masyarakat Jawa kudu percaya marang adat lan tradhisi kang wis ana, dadi kabeh masyarakat Jawa ora oleh ninggalake tradhisi.

Andharan ing ngisor iki arupa asil saka wawarembug dening masyarakat Kabupaten Ponorogo kang nduweni asma ibu Suci kang nduweni penggawean bakulan saben sasi Sura ing Alun-alun Ponorogo.

“setuju sanget saben wulan Sura yen diwontenaken acara TGS, amarga saged menehi ketentreman, saliyane iku bisa nambahi panghasilan amarga ing kana saben ana TGS akeh wong kang padha bakulan”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Andharan ing dhuwur bisa dudut yen Masyarakat Kabupaten Ponorogo setuju anane TGS amarga bisa menehi katentreman lan bisa nambahi panghasilan wong kang bakulan nalika anane TGS.

Andharan ing ngsisor iki arupa asil wawanrembug ibu Rini Sulandari minangka pangaweane ibu *rumah tangga*.

“saben Grebeg Sura omahku kanggo nampung kontingen reyog kang melu festival reyog saka sajabane pulau Jawa. Seneng rasane bisa melu mangayubya ing adicara TGS. Saliyane iku, saben TGS bisa pikantuk panghasilan saka kasgiyatan kasebut. Contohe kayata ngerias busana, paraga-paraga ing kirab pusaka lan uga penari kang melu ana ing kagiyatan TGS. Mugi-mugi kagiyatan kasebut bisa ngrembaka luwih apik lan regeng”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Saka andharan ing dhuwur bisa kadudut yen Ibu Rini Sulandari setuju anane TGS amarga bisa mangayubya adicara TGS. Saliyane iku, bisa pikantuk panghasilan. Mula saka iku TGS bisa ngrembaka saya luwih apik lan regeng.

Kutipan ing ngisor salah sijine warga Kabupaten Ponorogo kang panggaweane dadi Guru kang nduweni asma Bapak Janji, yaiku.

“kula setuju karo anane tradhisi iki, amarga kuwi mau arupa warisan budaya saka leluhur kang kudu dilestarekake lan yen bisa kita luwih ngrembakake supaya ora ilang marang anane arus modernisasi, utamane kanggo bocah enom kang kurang peduli marang adat lan tradhisi kang wis ana. Dadi ing kene kabeh kudu marai putra-putrane dhewe-dhewe kanggo ngormati lan nglestarekake kabudayan kang wis ana supaya ora ilang”. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Adhedhasar andharan Bapak Janji minangka Guru setuju anane TGS ing Kabupaten Ponorogo amarga kabeh iku arupa warisan saka leluhur kang kudu dilestarekake lan supaya bisa luwih ngrembaka utamane yaiku arek enom kang saiki wus kena pangaribawa arus moderisasi. Mula saka iku, Bapak Janji kepengin yen bocah-bocah enom gelem nglestarekake lan ora ninggalake kadudayan Jawa, mligine TGS ing Kabupaten Ponorogo.

Kutipan ing ngisor iki asil wawanrembug saka Bapak Miskanto kang nduweni panggawean Purnawirawan PNS, yaiku.

“Grebeg Sura iku beda karo jaman biyen yen jaman biyen masyarakat padha melekane sewengi natas lan nindakake tirakatan ngubengi ringin kurung kaping pitung puluh supaya antuk kamulyan uripe. TGS ing jaman saiki wus beda amarga akeh kagiyatan-kagiyatan saka pamarintah dhaerah Kabupaten Ponorogo. Kula seneng sanget dienkake acara Grebeg Sura niki, amarga sanget nonton acara Festival Reyog Nasional, Kirab Pusaka, pameran-pameran ing Alun-alun, anane wayang kulit, anane

panutupan Grebeg Sura lan uga ana kembang api bisa weneh panglipur tumrap masyarakat kang padha nonton ing acara kasebut. (Wawanrembug, 17 Juli 2014)

Adhedhasar andharan kasebut bisa didudut yen salah sijine masyarakat Kabupaten Ponorogo seneng anane TGS amarga ditindakake acara festival reyog nasional, kirab pusaka, pameran-pameran ing Alun-alun, anane wayang kulit, anane panutupan Grebeg Sura lan uga ana kembang api, ing kene Bapak Miskanto seneng amarga bisa weneh panglipur tumrap masyarakat kang padha nonton ing acara kasebut.

DUDUTAN

Adhedhasar andharan asiling panliten ngenani Tradhisi Grebeg Sura, mula bisa didudut yen TGS iki dipengeti saben sasi Sura. TGS dianakake setaun pisan ing sasi Sura saben malem tanggal 1 Sura utawa mapag tanggal ing Alun-alun Kabupaten Ponorogo. TGS iki kawiwatan rikala Bupati Markum Singa Dimedjo nalika taun 1993-1994. Para leluhur Ponorogo ing jaman biyen saben tumekane wulan Sura meshti nganakake pakulinan kang diarani “*mapag tanggal*” kanggo mapak tanggal kasebut masyarakat uga nganakake slametan utawa takiran ngetung bathi. Pamarentah Kabupaten Ponorogo nduweni kekarepan yaiku nglestarekake maneh budaya lokal utawa budaya asli Kabupaten Ponorogo.

Owah Gingsire TGS ing jaman mbiyen saben ngadhepi wulan Sura sing ditindakake masyarakat Ponorogo yaiku mapag tanggal utawa ngetung bathi, ziarah makam bathara katong nalika jaman mbiyen mung katindakake dening pinisepuh, lan uga nganakake tirakatan kanthi mlaku bareng ngubengi ringin kurung ping pitung puluh ing tengahe Alun-Alun Kabupaten Ponorogo. Panglipure kanggo masyarakat nalika jaman biyen mung ana pagelaran ketoprak, ludruk lan wayang. Owah gingsire TGS ing jaman saiki grebeg sura wus nganakake acara kang gedhen-gedhen lan sing ngelola tradhisi kasebut Pamarintah Dhaerah Ponorogo. Dipengeti kanthi maneka warna jinis kagiyatan-kagiyatan kayadene kirab pusaka lan jamasan pusaka, tumpeng purak, pamilihan kakang senduk, istighosah lan tasyakuran, simaan alquran, festival reyog nasional, pameran pusaka, pameran pariwisata, pameran produk unggulan, pameran bonsai, larung sesaji, lomba krawitan lan uga ing wayah panutupane grebeg sura ana pesta kembang api, lan uga ana pagelaran-pagelaran wayang lan orkes dangdut. Anane pagelaran-pagelaran wayang kulit lan orkes dangdut kasebut tujuwane yaiku kanggo nglipur masyarakat Kabupaten Ponorogo. Kagiyatan-kagiyatan kasebut wus dadi paket wisata ing TGS lan kagiyatan kasebut kudu ditindakake saben wulan Sura.

Kabudayan mligine TGS mujudake salah sijine kabudayan kang asipat dinamis lan bisa owah ginawa mangsa. TGS ing biyen lan saiki wis akeh

bedane, utamane ing babagan owah gingsire krana budaya, tatarakiting, lan ubarampe. Pangrembakane jaman ing babagan politik melu mlebu minangka unsure anyar kang mangaribawa sajrone tradhisi. Dene faktor kang ndayanu owah gingsir TGS yaiku faktor *intern* kang awujud *discovery* lan *invention* sarta faktor *eksternal* kang awujud difusi.

Pamrayoga

TGS minangka peranganing kabudayan nuswantara kang perlu dilestarekake lan dijaga eksistensine. Ora mung saka masyarakat Kabupaten Ponorogo wae nanging pamarintah kudu melu cawe-cawe sajrone nglestarekake TGS, nanging masyarakat dhewe kudu tansah melu nguri-uri anane TGS iki supaya ora ilang dipangan gingsire jaman. Warga masyarakat Ponorogo lan Pamerintah lumantar Dinas Kebudayaan diajab bisa ndadekake TGS luwih ngrembaka supaya dikenal masyarakat sajabane Kabupaten Ponorogo lan syukur bisa tekan mancanegara. Mula saka iku, panliten iki kaangkah supaya masyarakat mligine bocah-bocah enom kanthi bebarengan bisa nglestarekake lan nguri-uri warisan budaya sing arupa Tradhisi Grebeg Sura.

Urip iku owah. Semono uga masyarakat lan kabudayan kang ora bisa nyilaki owah-owahan. Pangrembakane jaman kudu disikapi kanthi sipat wicaksana lan *selektif*, tegese ora saben samubarang kang anyar iku ditampa, nanging kudu diselarasake karo kapribaden lan karakter minangka masyarakat Jawa lan sosial religi. Tradhisi oleh ngalami owah-owahan, nanging ora ngilangi inti lan *esensi* saka tradhisi kasebut. Bab kasebut kudune diwulangake marang para mudha minangka golongan kang nampa tongkat *estafet* kabudayan Jawa. Panliten iki ngenani “*TGS ing Kabupaten Ponorogo*” isih adoh saka kasampurnan mula panliten ngarepake anane panliten sabanjure.

KAPUSTAKAN

Afifuddin. 2009. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Pustaka Setia.

Arikunto, Suharsimi. 2006. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek Edisi Revisi VI*. Jakarta: Rineka Cipta

Danandjaja, James. 1984. *Folklor Indonesia, Ilmu Gosip, Dongeng, dll*. Jakarta: Pustaka Utama Grafiti Djambanan

Greetz, Clifford. *Abangan, Santri, Priyayi Dalam Masyarakat Jawa*. Pustaka Jaya

Herusatoto, Budiono. 1984. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graha Widia

..... 2008. *Simbolisme Jawa*. Yogyakarta : Ombak.

Ihromi, T. O. 2000. *Pokok-pokok Antropologi Budaya*. Jakarta : Yayasan obar Indonesia

Kawuryan, Megandaru. 2006. *Kamus Lengkap*. Bantul: Bahtera Pustaka

Koentjaraningrat. 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka

..... . 1987. *Kebudayaan Mentalis dan Pengembangan*. Jakarta: PT. Gramedia

..... . 1994. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: PT Gramedia

..... . 2000. *Kebudayaan Mentalitas dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia

..... . 2002. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Penerbit: Djambatan

..... . 2004. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Penerbit: Djambatan

..... . 2010. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Penerbit: Djambatan

Kaplan, David & Maners, Albert. A. 2002. *Teori Budaya*. Terjemahan Landung Simatupang. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Kuntowijoyo. 1987. *Budaya dan Masyarakat*. Yogyakarta: PT. Tiara Wacana

Luxemburg. 1992. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta : PT Gramedia

Maran, Rafeel Raga. 2007. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta

Moleong, Lexi. 2009. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya

Mulder, Neils. 1999. *Agama Hidup sehari-hari dan Perubahan Budaya (Jawa, Muangthai dan Filipina)*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama

Nurgiyantoro, Burhan. 2007. *Teori Pengajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press

Poerwadarminta, WJS. 1939. *Bausastra Djawa*. Jakarta: J. B. Wolters'Uitgevers atau Maatchappij N. V. Groningen.

..... . 1976. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka

Purnomo, S Bambang. Dkk. 2008. *Jurnal Seni dan Budaya Padma*. Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya

Rendra. 1984. *Mempertimbangkan Tradisi*. Jakarta: Gramedia

Soekanto, Soerjono. 1984. *Teori Sosiologi Tentang Perubahan Sosial*. Jakarta: Ghalia Indonesia

Spradley, James. P. 1997. *Metode Etnografi*. Yogyakarta: PT. Tiara Wacana Yogja

Sudikan, Setya Yuwana. 2001. *Metode Penelitian Budaya*. Surabaya: Unesa Unipres-Citra Wacana

Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa*. Surabaya. Unesa Uniperss.

Teeuw, A. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Pengantar Teori Sastra. Jakarta: Girimukti Pusaka

